

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд: „**Молитвата в българската поезия
от Освобождението до ВСВ**”

за придобиване на научната степен „Доктор”

Научна област 2. Хуманитарни науки;

Професионална област 2.1. Филологии

Научна специалност „Българска литература (Българска литература
след Освобождението)“

Автор на труда: Радостина Борисова Сотирова,
Редовен докторант към катедра „Българска литература“

Вносител: проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски

I. Представени документи за рецензията:

1. Дисертационен труд „Молитвата в българската поезия от Освобождението до ВСВ”: състои се от увод, 4 глави, заключение и библиография в обем от 268 стр. и 130 стр. антологийно приложение.
2. Автореферат на труда в обем от 39 страници.
3. Списък с 4 публикации, свързани с темата на дисертацията.

II. Оценка на представените изходни материали в документите.

Наличните документи са достатъчни като обем и съдържание.

Дисертационният труд съответства на изискванията от ЗРАСРБ и на Вътрешния правилник на Университета за неговото прилагане. Авторефератът отговаря на съдържанието на труда и в синтезиран вид представя по-важните задачи и постигнатите резултати от изследването. Публикациите по темата на труда са достатъчни и имат необходимата гласност в научни издания.

III. Актуалност на дисертационния труд. Темата е дисертабилна и това е заявено в Увода (Дисертация) и частта с Приносите (Автореферат). Трудът на докторанта е важен опит за монографично изследване на Молитвата в нейното художествено битие като лирически текст. Трудът маркира различни центрове на научното дирене: чисто религиоведски, успоредно с това – литературоведски са типологиите на „молитвата“, а в тези променящи се контексти често попадат и персоналистични акценти (творчески нагласи и мотивации, авторова религиозност и текстова отвъдрелигиозност, игра между езика на изконната молитва и поетическата ѝ интенция).

Правят впечатление широките теософски, антроположки (като познание за човешките културни практики), че и антропософски „полета“ (като изследване на човешкостта, на духа), из които авторът на дисертацията изпитва верността на своите тези, и от друга страна – впечатлява обилният изворов набор от текстове, които служат засглобяване на цялостната идея, че религиозността на българската лирика я подхранва с важни естетически енергии.

IV. Характеристика на дисертационния труд. В своето битие на докторантски труд текстът на Радостина Сотирова е изпълнил поставените си задачи:

- 1) да очертае важни особености на библийско-религиозния хоризонт на българската поезия след Освобождението;
- 2) да изследва функционално разни типове поетически молитви;
- 3) да създаде някои рецептивни филтри, през които тази поезия е препоръчително да се чете.

Ще започна с няколко бележки към структурата на труда. Той е разделен на 4 неравностойни глави. Това впечатление се създава от наличието на 2 теоретизиращи глави – „Молитвата – история и аспекти на нейното изучаване“ (11-55) и „Типологизация на молитвата“ (56-64), но и от странното присъствие на III глава – „Молитвата в старобългарската и възрожденската литература“ (65-86). Неравностойна и

огромна е четвъртата глава (~ 180 с.) – сама по себе си тя носи пълното съдържание на труда.

Теоретическото обосноваване на научния обект (II и III гл.) опитва да създаде от най-малко 2 гледни точки плътност на идеята за молитвата като поезия – от каноничната гледна точка на библейски и патристични текстове и теософски трудове (Фридрих Хайлер), но и от позицията на антропологията (Фрейзър, Тейлър, Марсел Мос). Явно е, че при такава подготовка словесната формула на молитвата ще се функционализира в труда на Р. Сотирова и като ритуал, и като типология.

Да се върна на III глава – тя уточнява, че текстът се „връща“ назад към Средновековието и Българското възраждане и така претоварва дисертацията с ненужен обем (31 с.), защото тези периоди не са в обсега на научния обект (така казва заглавието на труда – че ще става дума за времето след Освобождението).

В своята ангажираност с „молитвата в поезията“ трудът е принуден постоянно да се измъква от дилемата, че това е език с устойчиви конститутивни елементи (наложени от идеологемния опис на религиозната доктрина) и в същото време – че все пак става дума за явна вторичност на този език. С други думи, Р. Сотирова не скрива, как е трябвало да се преборва с тази дилема, търсейки синтеза между религиозна назначеност и естетическа функционалност на молитвата като поезия. Това ще да е била причината за твърде спорната жанрова характеристика на стихотворната молитва (с. 42) – в нея, подведена от или недоразчела идеята на Олга Перевалова, нашият докторант определя за жанрови черти на стихотворната молитва нейната вътрешна диалогичност, традиционна тема като вярата и накрая саморефлексивността на такъв поетически текст. Това обаче са черти, които могат да се припишат още на ред други лирически жанрове.

Интересно би било да се поставят в опозитивна връзка молитва и сонет (като при Велко Меруда на Пенчо Славейков), молитва и елегия (като при Вазов и Ем. Попдимитров) или молитва и балада (както е при Т. Траянов). Но това е пропуснато. Тази „диалогичност“ би изместила

толкова търсената и повтаряна ритуалност (просителност, хвалебност, благодарност и пр.). В текста на Р. Сотирова тя дотолкова натежава, че постоянно завръща четенето в изходни позиции. Подобен „преговор“ на функционалната ритуалност е доста често срещан похват в IV гл. – почти всяка от седемте ѝ части започва с такова припомняне на изходните позиции – най-вече от книгата на постоянния теоретически водач Фридрих Хайлер.

В този смисъл е пропусната и друга важна подробност – да се очертаят разликите между молитвеността у Ст. Михайловски и Вазов (примерно от цитирания сб. „Нови екове“) и идеологически различните „молитви“ на поети като Яворов, Л. Стоянов (сб. „Светая святых“) или Ем. Попдимитров (от сб. „Купол“). А тук става дума за огромни разлики – според мен труд, който проблематизира един дискурсивен модел в неговия исторически развой, трябва да отчита най-малко двата режима на работа на молитвения език¹. Първият (ще го нарека вазовски) е типологично и функционално близък до религиозния контекст и оригинален, но вторият (да го наречем яворовски или людмилстояновски) няма нищо общо с религията, защото осъзнава и играе със своята вторичност. Тогава става дума за тотално разминаване, защото в поетическата молитва – прим. на Яворов – лирическият адресат няма как да е Бог.

Иначе трудът на Р. Сотирова съвместно и подробно типологизира молитвените модели – толкова подробно диференциране обаче разколебава типологията. Тя става нестабилна поради трудността да се видят разликите между просителна – хвалебствена – благодарствена (и пр.) молитва в техните поетически варианти. А и не съм убеден, че Вазов или Михайловски осъзнават функционалната разлика между видовете религиозни молитви, за да ги заложат в своите творби. Така четенето на частите в IV глава (4.1.1.; 4.1.2 и т. н.) от 87 до 135 с. оставя усещане за въртене в кръг, за повтаряне на едно и също – по едно стихотворение от дежурните автори (Вазов, Михайловски, К. Христов, Л.

¹Третият режим на работа е в пародиите – този псевдомолитвен език е разработен отделно.

Бобевски...), кратка справка в текста на Фридрих Хайлер и изводи, които също си приличат.

Радостина Сотирова опитва да изгради една апология на религиозното в българската поезия и често пропуска да потърси, да изнесе акцент върху чисто поетологическите особености на разглежданите творби. От друга страна някак недовидян остава фактът, че повечето от цитираните примери са слаби като поезия – това особено изпъква при успоредяване на автори като Харалан Ангелов, Любомир Бобевски, Йордан Йончев, Вл. Пеев, Слава Щиплиева и на свой ред автори като Т. Траянов, Яворов, Дебелянов, Лилиев, Мара Белчева. Но този качествен разнобой не се коментира – важното е авторът да е оставил своята молитва в историята на българската поезия. Подобна безкритичност създава ореола на религиозното около българската поезия, но в случая научният проблем е много по-универсален, естетически насочващ и към други хоризонти на този литературен език.

На места изпъква дори учудваща безпомощност – когато става дума за високата молитвена поезия на Иван Грозев, четем такива редове:

„Поетът Иван Грозев използва най-разнообразни форми на художествена условност – символи, алегории, сравнения, фантастика“ (с. 151). Както и:

„Понижената степен на интертекстуалност и засилената лиризация засилват преимуществото на авторските елементи в стихотворението на Слава Щиплиева“ (с. 228).

В своята аналитична основа дисертационният труд на Р. Сотирова разглежда поетически молитви в хронологичен порядък – но това става изолирано, сам по себе си отделният текст дава повод за анализ. На няколко пъти текстът отваря посока към жанрови проблеми, но бързо замита тези следи поради теоретически недостиг. Дисертантът трудно удържа различията между примерите и различията между техните автори. Безкоментарен остава фактът, че (особено у т. нар. „символисти“) молитвата често е част от по-едри поетически цикли и това ги прави зависими от контекста **на** цикъла, пък и обратно – те създават

контекст за цикъла. Така става с молитвите на Яворов, Траянов, Л. Стоянов, Д. Дебелянов.

Трудът безспорно печели с предложената на финала антологийна сбирка от стихотворни молитви. В рамките на около 130 с. е поместена забележителна сбирка, която придава на дисертацията завършеност. Това приложение би било полезно още повече, ако беше придружено от по-пълнен справочен апарат (къде е публикуван текстът, страници и пр.). В този двусъставен дисертационен труд впечатлява и нескритата позиция на автора – позиция на ревностен християнин. Тя доминира над специфично литературоведската гледна точка. Но пък създава убедителност на писането.

V. Забележки. Прави впечатление доста небрежният вид на текста: 1) той не е форматиран стандартно; 2) изобилстват технически и правописни грешки; 3) чести са отклоненията от оригиналната графика на цитираните примери

VI. Заключение. Докторантската теза за „*Молитвата в българската поезия от Освобождението до ВСВ*“ е трудна, защото обектът на научното изследване е сложен, има изплъзващо се и несамостоятелно битие всред литературната история. Смятам, че дисертационният труд е приносен, впечатлява със своя избор и с резултатите си.

Давам своя положителен вот за присъждане на научната степен „доктор“ на Радостина Борисова Сотирова.

07.08.2020 г.

Благоевград

Рецензент:

(проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски)